

ФОРМИ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У ПРОТИДІЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОМУ РЕЦИДИВУ ЗЛОЧИНІВ

Лукашевич С.Ю.,
к.ю.н., доцент

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті розглянуто форми участі громадськості у протидії пенітенціарному рецидиву. Виділено та описано такі з них, як організаційно-управлінський, психо-корекційний, медико-соціальний, морально-виховний, контрольньо-гарантуючий вплив громадськості на засуджених і установи виконання покарань. Акцентовано увагу на передумовах і напрямках реалізації форм участі громадськості у протидії пенітенціарному рецидиву.

Ключові слова: протидія, громадськість, пенітенціарний рецидив, форма участі, напрями діяльності.

Лукашевич С.Ю. / ФОРМЫ УЧАСТИЯ ОБЩЕСТВЕННОСТИ В ПРОТИВОДЕЙСТВИИ ПЕНИТЕНЦИАРНОМУ РЕЦИДИВУ ПРЕСТУПЛЕНИЙ / Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина

В статье рассмотрены формы участия общественности в противодействии пенитенциарному рецидиву. Выделено и описано такие из них, как организационно-управленческое, психо-коррекционное, медико-социальное, морально-воспитательное, контрольньо-гарантирующее влияние общественности на осужденных и учреждения исполнения наказаний. Акцентируется внимание на предпосылках и направлениях реализации форм участия общественности в противодействии пенитенциарному рецидиву.

Ключевые слова: противодействие, общественность, пенитенциарный рецидив, форма участия, направления деятельности.

Lukashevich S.Yu. / PARTICIPATION'S FORMS OF PUBLIC IN COUNTERACTION TO THE PENITENTIARY RELAPSE OF CRIMES / National Law University named after Yaroslav the Wise, Ukraine

The formation in Ukraine of a safe social space as a basic condition for progressive civilization progress requires scientific revision of established components of the system of combating crime. Of particular concern in this aspect raises the existing system of punishments, low criminological the effectiveness of which is illustrated by the level of recurrent criminality in General and prison recidivism, in particular. This problem is not new for our country. However, the establishment of the modern vector of social development at the turn of the Millennium makes a fresh look at the approaches to the reduction of criminal activities among prisoners in General, and especially among those sentenced to imprisonment. It is the latter category is the highest social danger, as on the type and measure of punishment and taking into account the risk factors of deviant behavior propagating in criminal-Executive institutions of closed type.

It can also be stated preservation, and in some places capacity, aggressive capacity among prisoners, the high level of violence in their groups, suicidality, and numerous violations on the part of the staff of penal institutions, play a pivotal elements of criminal subculture, distribution prisonic etc. Each of these events will affect the problem prison recidivism. Therefore, the latter is largely through the entire prison system, an indicator of its impairment, and at the same time low social efficiency of the entire criminal justice system as such. So the opposition of receiving crime is one of the strategic tasks in the reform of the whole complex of criminal prevention. A prominent place in this process is the public participation, the potential of which is difficult to overestimate.

In the article the forms of participation of public are considered in counteraction to the penitentiary relapse. It is distinguished and described such from them, as organizationally-administrative, psycho-corrective, medical-socially, morally-educator, control-guaranteeing influence of public on convict and establishments of execution of punishments. Attention is accented on pre-conditions and directions of realization of forms of participation of public in counteraction to the penitentiary relapse.

Key words: counteraction, public, penitentiary relapse, form of participation, direction of activity.

Постановка проблеми. Формування в Україні безпечного соціального простору як базової умови прогресивного цивілізаційного поступу вимагає наукової ревізії установлених складових системи протидії злочинності. Особливу стурбованість в цьому аспекті викликає існуюча система покарань, про низьку кримінологічну ефективність якої наочна свідчить рівень рецидивної злочинності взагалі й пенітенціарного рецидиву злочинів зокрема. Ця проблема не є новою для нашої держави. Втім, утвердження новітніх векторів суспільного розвитку на зламі тисячоліть змушує по-новому поглянути на підходи до зниження кримінальної активності серед засуджених в цілому і більшою мірою серед тих, хто засуджений до позбавлення волі. Саме остання категорія становить найвищу суспільну небезпеку як з огляду на вид та міру покарання, так і з урахуванням тих факторів ризику девіантної поведінки, що поширюються в кримінально-виконавчих установах закритого типу.

Актуальною й донині залишається висловлена А. Ф. Зелінським відома теза про те, що колонія є університетом професійних злочинів. Дійсно, ті реальні соціально корисні функції, які наразі властиві виправним колоніям, майже повністю обмежуються тимчасовою ізоляцією людини від суспільства. Врешті-решт, маємо констатувати збереження, а подекуди й нарощування агресивного потенціалу серед засуджених, високого рівня насильства в їх колективах, суїцидальності, численних порушень з

боку персоналу установ виконання покарань, відтворення стрижневих елементів кримінальної субкультури, поширення призонізації тощо. Кожне з наведених явищ так чи інакше зачіпає проблеми пенітенціарного рецидиву злочинів. Тому остання багато в чому є наскрізною для всієї пенітенціарної системи, індикатором її дисфункції та водночас низької соціальної ефективності всієї системи кримінальної юстиції як такої. Тож протидія рецидивній злочинності є одним зі стратегічних завдань у реформуванні всього комплексу кримінальної превенції. Чільне місце в цьому процесі займає діяльність громадськості, запобіжний потенціал якої важко переоцінити.

Аналіз досліджень і публікацій. Загальні питання діяльності громадськості у протидії пенітенціарному рецидиву були предметом досліджень багатьох вчених, зокрема І. Г. Богатирьова, Т. А. Денисової, М. В. Сисоєва, І. М. Смирнової, В. М. Трубникова, В. Н. Усачова, В. О. Уткіна, С. В. Черкесова, І. С. Яковець та ін. Проте залишається ще чимало вільних зон наукового пошуку, зокрема, щодо найефективніших кримінологічно обґрунтованих форм участі громадськості у протидії пенітенціарному рецидиву, що й зумовлює актуальність теми цієї роботи.

Метою статті є визначення найбільш оптимальних форм участі громадськості у протидії пенітенціарному рецидиву злочинів.

Викладення основного матеріалу. Громадськість у протидії пенітенціарному рецидиву здійснює свою діяль-

ність у певних формах. Під такими формами, як правило, розуміють реалізацію ними завдань щодо захисту інтересів і прав засудженого всіма дозволеними законом способами.

У науковій літературі радянських часів роль громадського впливу характеризувалась зазвичай достатньо пафосно: підкреслювалось, що радянська громадськість бере активну участь у боротьбі за повне викорінення злочинності в нашій країні. Вона надає різноманітну допомогу виправно-трудовим установам у виконанні ними складного завдання виправлення та перевиховання злочинців. Форми й методи участі радянської громадськості в діяльності виправно-трудова установ доволі різноманітні [1, с. 361]. На останню тезу слід особливо звернути увагу, оскільки, посилюючись на різноманітність форм участі громадськості у виправленні засуджених, фахівці зазвичай називають лише три їх види: 1) спостережні комісії; 2) шефство підприємств та навчальних установ; 3) зустрічі засуджених з поважними та шанованими громадянами (Героями, передовиками, депутатами, керівниками тощо). До методів громадського впливу відносять індивідуальні бесіди, заслуховування звітів засуджених, лекції [2, с. 219–220].

Подібний підхід до ролі громадськості в процесі виконання покарань спостерігається й у навчальній літературі: «Особливо важливу роль відіграє громадськість у ресоціалізації засуджених. По-перше, це обумовлено тим, що громадськість володіє таким «інструментарієм» соціальної корекції особистості, яким не володіють державні органи. По-друге, громадськість може сприяти соціально-педагогічному забезпеченню процесу ресоціалізації, який охоплює моральну, психологічну, практичну підготовку до життя в суспільстві, оволодіння новими соціальними ролями, формування правослухняної поведінки. Участь громадськості в ресоціалізації засуджених проявляється в проведенні з ними індивідуальної виховної роботи, а також різного роду виховних заходів. Крім того, громадськість бере участь у вирішенні певного кола питань, пов'язаних із процесом виконання покарання (переведення до установ іншого виду та зміна умов тримання)» [3, с. 124].

Відповідно до статті 124 КВК України діяльність громадськості спрямована на виправлення засуджених і попередження злочинності в місцях позбавлення волі, громадськість залучається до морального, правового, трудового, естетичного, фізичного, санітарно-гігієнічного виховання засуджених, а також до інших видів, що сприяють становленню їх на життєву позицію, яка відповідає правовим нормам і вимогам суспільно корисної діяльності [5]. За даними Державної пенітенціарної служби (далі – ДПтС) України основним методом участі громадськості в зазначеній діяльності є проведення конференцій, «круглих столів», семінарів, тренінгів та консультацій для засуджених. Основною формою участі громадськості в діяльності органів і установ виконання покарань визнається робота спостережних комісій та громадських рад. Відповідно до статті 25 Кримінально-виконавчого кодексу України такий контроль має здійснюватися через спостережні комісії, утворення яких чинне законодавство відносить до повноважень виконавчих органів міських рад та місцевих державних адміністрацій [4]. Проте названа діяльність, вочевидь, не вичерпує всіх можливих та наявних форм громадського кримінально-превентивного впливу, зокрема, щодо пенітенціарного рецидиву.

Однією із форм участі громадськості у процесі виправлення та ресоціалізації засуджених є здійснення представниками релігійних організацій богослужінь та релігійних обрядів. Відповідно до статті 128 КВК України в колонії можуть допускатися лише представники тих релігійних організацій, які зареєстровані у встановленому законом порядку. На сьогодні в установах ДПтС України проводять духовно-просвітницьку роботу представники близько 40 релігійних конфесій та організацій, зареєстрованих в Україні (переважно православного, греко-католицького та римсько-католицького віросповідань, протестантської церкви) [4].

Активна участь громадськості у протидії пенітенціарному рецидиву є гарантією її успіху. Діяльність цих суб'єктів у розрізі окресленої проблеми проводиться в таких формах:

а) організаційно-управлінський вплив, що здійснюється шляхом обговорення питань профілактики рецидивної злочинності, участі у перспективному і поточному плануванні профілактичної діяльності, в закріпленні її завдань, форм у колективних договорах, спільній з установами виконання покарань діяльності, що обумовлено в нормативних і методичних документах;

б) психо-корекційний та медико-соціальний вплив на засуджених з тим, щоб запобігти їх особистісній призоці, розвитку захворювань (соматичних, психічних та інших), психологічних бар'єрів, що заважають нормальному ходу ресоціалізації, сприяють формуванню криміногенних якостей;

в) морально-виховний вплив на засуджених, що реалізується через індивідуальні й групові бесіди, обговорення поведінки, встановлення контролю за особою;

г) контрольно-гарантуючий вплив як на колективи засуджених, так і на установи виконання покарань з метою забезпечення максимального дотримання прав і свобод ув'язнених, а також їхньої безпеки.

Участь громадськості у протидії пенітенціарному рецидиву розглядається, з одного боку, як засіб соціального реагування, а з іншого – як ініціативний формат сприяння утвердженню відкритості пенітенціарної системи, інтеграції її до розвинених громадських інститутів впливу на засуджених та забезпечення таким чином єдності процесу ресоціалізації без відриву ув'язнених від суспільства як такого, з мінімізацією ефектів стигматизації, призоці. Маючи комплексний характер заходів економіко-соціального, виховно-педагогічного, організаційного та правового впливу, громадська діяльність щодо запобігання пенітенціарному рецидиву злочинів з точки зору вимог кримінологічної тактики має спрямовуватись на [6]:

– своєчасне виявлення учасників конфліктів, професійний аналіз їх психологічних особливостей, пошук методів впливу на конфліктні ситуації без використання дисциплінарних і каральних заходів, гласне інформування засуджених про наслідки і санкції, які будуть застосовані до винних;

– впровадження групової профілактики злочинів, тобто розроблення механізму саморегуляції у спеціально або стійко створених групах з метою управління розвитком криміногенної ситуації (групова психотерапія, групові заняття, соціогігієна, психогігієна, аутотренінг, проповіді тощо);

– проведення заходів щодо спеціального управління групами засуджених: руйнування малих груп, включення до групи засудженого, який може запобігти розвитку конфлікту, поєднання різних за установками груп шляхом постановки спільної мети, для досягнення якої потрібні спільні зусилля та ін.;

– сублімацію окремих криміногенних ситуацій засобами інформування їх суб'єктів про дійсні обставини та можливі варіанти конструктивних дій;

– роз'єднання учасників криміногенної ситуації за допомогою обмеження або повного виключення особистих стосунків;

– підвищення рівня і вдосконалення методів проведення індивідуальної профілактики злочинів, особливо із засудженими, які схильні до втеч, уже вчиняли злочини в місцях позбавлення волі, систематично або злісно порушують режим відбування покарання, мають психічні аномалії, є хронічними алкоголіками, наркоманами;

– своєчасне формування служб нагляду та безпеки;

– мінімізацію контактів засуджених зі стійкою анти-суспільною спрямованістю з тими, які характеризуються в цілому позитивною спрямованістю чи виявляють риси нестійких, ситуативних злочинів.

Форми участі громадськості у протидії пенітенціарному рецидиву можуть набувати й інших, більш конкретизованих рис, однак у будь-якому випадку повинні бути науково обґрунтованими, тактично виваженими та юридично можливими, спрямовуватися на контроль за додержанням правил і обмежень адміністративного нагляду, схилення осіб до добровільної відмови від продовження злочинної поведінки, роз'єднання злочинних угруповань та ізоляції лідерів, «авторитетів», організаторів, соціальної і матеріальної допомоги тим, хто має твердий намір відмовитися від продовження злочинної діяльності тощо. Маючи достатньо різноманітний характер, вони об'єднуються однією метою – сприянням процесу виправлення засуджених, формуванням у них законослухняної поведінки, стимулюванням на вироблення таких життєвих установок, які відповідають соціальним нормам.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що ефективність діяльності громадськості у протидії пенітенціарному

рецидиву значною мірою залежить від раціонального та своєчасного поєднання різних її форм. Останні націлені на забезпечення дотримання встановлених правил поведінки в установах виконання покарань та формування в особи, яка перебуває в місцях позбавлення волі, правослукняної поведінки. Незважаючи на вельми потужну теоретичну розробленість різноманітних форм громадського впливу на засуджених з метою недопущення розвитку в них вторинних рис криміналізації особистості, слід констатувати широкий спектр труднощів суто практичного характеру, пов'язаних із реалізацією наявних розробок. Тож переконані, що максимальна реалізація кримінально-превентивного потенціалу громадськості у справі протидії пенітенціарному рецидиву можлива виключно на засадах комплексності, підпорядкованості єдиній стратегії на виваженій ідеологічній основі, що передбачає переформування пенітенціарної системи на засадах відкритості, сервісності, примату запобігання над репресіями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Михайленко П. П. Рецидивная преступность и ее предупреждение органами внутренних дел / П. П. Михайленко, И. А. Гельфанд. – К. : 4-я военная типография, 1970 – 361 с.
2. Степанюк А. Х. Засоби виправлення і ре соціалізації засуджених до позбавлення волі : монографія / А. Х. Степанюк. – Х. : Кроссрод, 2011. – 323 с.
3. Кримінально-виконавче право України (Загальна та Особлива частини) : навч. посібник / О. М. Джу́жа, С. Я. Фаренюк, В. О. Корчинський та ін. За заг. ред. О. М. Джу́жи. – 2-е вид. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 514 с.
4. Про співпрацю Державного департаменту з питань виконання покарань з громадськістю [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kvs.gov.ua/control/publish/article7art_itE65980.
5. Кримінально-виконавчий кодекс України : Кодекс України від 11.07.2003 № 1129-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3–4. – Ст. 21.
6. Кримінологічна характеристика злочинності у місцях позбавлення волі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uadocs.exdat.com/docs/index-210052.html>.
7. Рівні, види, методи та форми профілактичної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/1299101049607/pravo/rivni_vidi_metodi_formi_profilaktichnoyi_diyalnosti.